

2018-03-23 | 19:30

EGYEDÜL

Zeneakadémia, Nagyterem

Rachmaninov: III. zongoraverseny, d-moll, op. 30

- I. Allegro ma non tanto
- II. Intermezzo. Adagio
- III. Finale. Alla breve

Rachmaninov: I. szimfónia, d-moll, op. 13

- I. Grave – Allegro ma non troppo
- II. Allegro animato
- III. Larghetto
- IV. Allegro con fuoco

Közreműködik: **Tomoki Sakata** – zongora

Szergej Rachmaninov: III. zongoraverseny, d-moll, op. 30

Rachmaninov 1909-ben utazott először az Egyesült Államokba. A hangversenykörútra új zongoraversennyel készült. A *III. zongoraverseny*t ez év novemberében mutatta be New Yorkban, majd a következő év elején újra eljátszotta, ezúttal Gustav Mahler vezényletével. A legendásan technikás zongoraszólám miatt eleinte nem túl gyakran tűzték műsorra a pianisták, csak az 1930-as évektől lett népszerű, elsősorban Vladimir Horowitz interpretációinak köszönhetően.

Miként a nagyszerű *II. zongoraverseny*, e kompozíció is szimfonikus fogantatású – szimfónia zongorával –, a szólóhangszer gyakran a hangzás színezetéhez járul „csak” hozzá, nem feltétlenül visz transzparens, csillogó anyagot. Kompozíciós szempontból is Rachmaninov szimfóniaideáljára ismerhetünk rá (ld. *I. szimfónia*), a tételeket szoros tematikus szálak kapcsolják össze: a nyitótétel fő témája visszatér a 2. (Intermezzo) tételben illetve a szünet nélkül következő fináléban is. Ez a fő téma orosz liturgikus illetve népi dallamokra emlékezteti a hallgatót. A zeneszerző viszont úgy fogalmazott, hogy a „zongoraverseny fő témáját sem népi, sem egyházi forrásokból nem kölcsönöztem. Az egyszerűen 'saját magát írta meg'... Ha volt is valamilyen elképzelésem ennek a témának a megkomponálásakor, az csak a hangzásra vonatkozott. Azt akartam, hogy a dallam 'énekeljen' a zongorán, ahogyan egy énekes énekelné, és megfelelő zenekari kíséretet akartam találni hozzá, olyant, amelyik nem fedti el ezt az éneklést.”.

Szergej Rachmaninov: I. (d-moll) szimfónia, op. 13

Rachmaninov 1895-ben komponált, majd az 1897-es, szentpétervári bemutatón csúnyán megbukott *I. szimfóniájával* kapcsolatban legtöbbször a kudarcot követő három éves hallgatás és a zeneszerző mély depressziója foglalkoztatta az utókort. Talán az sem véletlen, hogy amikor 1917-ben a zeneszerző emigrált Oroszországból, ennek a szimfóniának a partitúráját otthon hagyta. A zürzavarban el is kallódott, nincs rá remény, hogy egyszer előkerül majd. A szólamanyag és a kézzongorás átírat viszont szerencsésen megmenekült, 1944-ben, a zeneszerző halála után egy évvel, a Leningrádi Konzervatórium Könyvtárának Beljajev-archívumában találták meg. E két forrás pedig már elegendő volt ahhoz, hogy Alekszander Gauk vezetésével muzikusok és zenetudósok egy csoportja rekonstruálja a művet. A szimfónia második bemutatójára 1945 októberében került sor, a zenekart Gauk vezényelte.

E fiatalkori művet a Rachmaninov-irodalom sokáig a kortárs, azaz a 19. század végi recepció alapján jellemezte. A premieren jelenlévő nagytekintélyű kritikus és zeneszerző, Cezar Kjui például úgy vélte, hogy a darab egy olyan programszimfóniához hasonlítható, melyhez az „egyiptomi hét csapás” cím illene. Amikor Rimszkij-Korszakov megjelent az egyik próbán, azzal ment oda az ifjú zeneszerzőhöz, „hogy bocsásson meg, de én ebben a zenében semmi kellemeset nem találok”.

Többen is úgy emlékeztek vissza, hogy a művet betanító Glazunov a próbák során sem volt a helyzet magaslatán, az előadáson pedig végleg kicsúsztak a dolgok a keze közül. Az elkeseredett Rachmaninov megdöbben, „hogy egy olyan tehetséges ember, mint Glazunov, ennyire rosszul dirigáljon. Nem is a vezénylési technikájával van a legnagyobb baj, hanem a zenei hozzáállásával

általában. Semmit sem érez, amikor vezényel és olyan, mintha az egészről nem fogna fel semmit.” A zeneszerző majdani felesége, Natalja Szatina szerint Glazunov a bemutató napján egész egyszerűen részeg volt. Egy orosz dirigens, Alexander Kesszin azt jegyezte fel, érezhető volt, „hogy a szimfóniát keveset próbálták, amit lehet, azt a zenekar el is rontott, a tempó végig ingadozott, de a leglehangolóbb az a felületesség és élettelen muzsikálás volt, mely az egész produkcióra rányomta a bélyegét”.

Az elkeseredésében végtelenül önkritikus Rachmaninov egy évtizeddel később – a *II. szimfónia* felvillanyozó sikere után – már reálisabban látta a darab értékeit és gyengéit. 1908-ban komolyan fontolóra vette, hogy fiatalkori darabjai közül hármát (az *I. zongoraversenyt*, a *Capricciót* és az *I. szimfóniát*) átdolgoz; 1910-ben pedig már azt írta a zenekritikus Grigorij Prokofjevnek, hogy a „szimfóniában számos sikerült részlet van, a hangszerelés viszont valóban gyenge, ez okozta a mű szentpétervári kudarcát”.

A második bemutató után alapjaiban változott meg a mű értékelése. Utólag világosan látszik, hogy Rachmaninov egészen újszerű darabja és kompozíciós módszere a századvég konzervatívnak mondható szentpétervári közegében (milyen érdekes, hogy e közeg véleményformáló személyiségei egykoron forradalminak számítottak...) kevés megértésre számíthatott. Ahogy a szimfónia tételei egyfajta szövevényes variációs „mátrixot” alkotva egyetlen apró zenei sejt köré épülnek fel, előzmények nélküli az orosz szimfónia hagyományában, illetve radikális továbbgondolása az utolsó Csajkovszkij-művek mottótémákkal dolgozó dramaturgiájának. Ez a zenei sejt a Dies irae gregorián dallam építőkockája, azt pedig végképp nem lehetett az 1890-es évek végén még sejteni, hogy ez a melódia az egész rachmaninovi életművet behálózza majd.